

ALHAGEN I ARNÖ

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Nyköping socken och kommun, Södermanlands län

ANDERS BORNFALK BACK

Rapporter från Arkeologikonsult 2018.3136

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

FRAMSIDA: Torpet Holmstugan (objekt 1) en tidig vinterdag. Foto från norr.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2018

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

ALHAGEN I ARNÖ

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

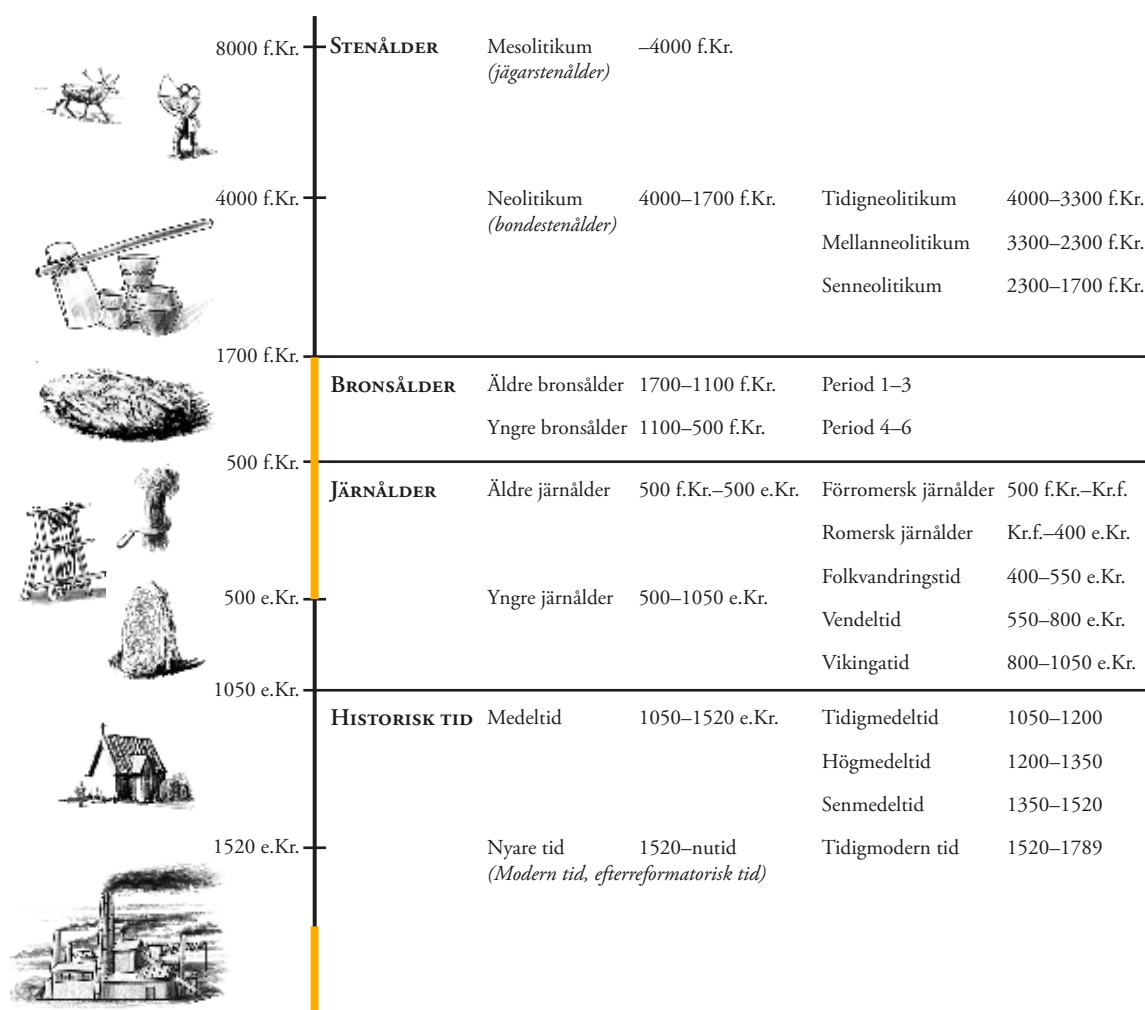
Nyköping socken och kommun, Södermanlands län

ANDERS BORNFALK BACK

Rapporter från Arkeologikonsult 2018.3136

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTI-KVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen och föregås av en besiktning, undersökning eller utredning.

Fornlämning är en lämning som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850 genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Bevakningsobjekt innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning eller inte.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Enligt skogsvårdslagen ska hänsyn tas även till denna typ av lämningar. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Uppgift om innebär att lämningen endast är känd via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa. Lämningen har inte eftersökts eller kunnat återfinnas i fält.

Undersökt och borttagen betyder att lämningen blivit arkeologiskt undersökt och helt borttagen. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
UTREDNINGSOMRÅDET	7
FORNLÄMNINGSBILD	8
METOD OCH GENOMFÖRANDE	8
RESULTAT	10
SLUTSATS.....	13
REFERENSER	14
Kartor	14
Arkiv.....	14
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	15
BILAGOR	16
Bilaga 1. Objektbeskrivning.....	16
Bilaga 2. Schaktbeskrivning	17

Figur 1. Utredningsområdet utmärkt på Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

I december 2017 utförde Arkeologikonsult en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Arnö 1:3, Nyköping socken och kommun, Södermanlands län. Anledningen var Nyköpings kommuns planer på ny detaljplan inom skogsområdet Alhagen, där den lokala topografin och närliggande kulturmiljö antydde att okända lämningar kunde finnas inom planerat exploateringsområde.

Utredningen identifierade sju objekt inom utredningsområdet. Två stensättningar och en stenröjd yta bedöms som fornlämning. En fossil åkermark, en färdväg och ett brott/täkt bedöms som övrig kulturhistorisk lämning. Ett objekt utgörs av ett boplatsläge och en lägenhetsbebyggelse och är i bruk idag, men om exploateringsplanerna berör detta objekt så faller det ur bruk och blir en fornlämning.

INLEDNING

Med anledningen av Nyköpings kommuns planer på ny detaljplan inom del av fastigheten Arnö 1:3 i Nyköpings socken, Södermanland, utförde Arkeologikonsult under tidig vinter 2017 en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom nämnda fastighet (figur 1). Syftet med utredningen var att klarlägga huruvi-

da tidigare okända lämningar kommer att beröras av exploateringsplanerna, samt att beskriva dessa. Utredningen utfördes på uppdrag av Nyköpings kommun efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län (dnr 431-6163-2017).

UTREDNINGSSOMRÅDET

Utredningsområdet är beläget på en halvö sydöst om Nyköping, mellan Arnö i väster och Örstig i öster. Halvön utgörs av större sammanhängande skogspartier och uppodlad åkermark med spridda ensamliggande gårdar och nyuppförd villabebyggelse. Utredningsområdet utgörs av ca 25 hektar skogsmark

dominerat av barrskog med inslag av lövträd, och benämns som *Alhagen* på 1958 års ekonomiska karta (RAK J133-9h2e60) (figur 2). I nordösta hörnet av utredningsområdet ligger torpet Holmstugan som idag används som fritidshus och i nordväst berörs en mindre yta uppodlad åker. Längs norra änden går

Figur 2. Utredningsområdet dominerades av ett sammanhängande skogsparti benämnt Alskogen. Vid utredningstillfället hade skogen i nordra delen av ytan avverkat och stubbrutits. Foto från nordöst.

Strandstuguviksvägen och i väster och söder gränsar området till större åkerarealer. Höjdnivåerna inom utredningsområdet varierar mellan 5 och 15 meter över havet där de högre nivåerna återfanns i söder och i väster i form av partier av blockig isälvs sediment och urberg (SGU). Markförhållandena i de låglänta ytorna i centrala och norra delen av området består varierande av silt, sand och sandig morän och

var vid utredningstillfället i hög utsträckning vattenbemängd. Vid utredningstillfället konstaterades även att skogen i utredningsområdets norra del hade avverkats och stubbrutits innan fältinventeringen hade utförts. Detta medförde omfattande skador på i området påträffade lämningar och försvårade fältinventeringen betydligt.

FORNÄMNINGSBILD

På grund av bygdens bitvis mycket låglänta karaktär medförde landhöjningen att utredningsområdet steg ur havet först under yngre bronsålder, och runt 1000 f.Kr. utgjorde de högre höjderna i söder en mindre ö i en uppsprucken ytterskärgård (se figur 9). 500 år senare låg området på västra änden av en 2 x 0,8 kilometer (Ö-V) stor ö som kring Kristi födelse hade förenats med fastlandet av två landtungor i väster.

Inom utredningsområdet finns två sedan tidigare kända lämningar: ett brott/täkt (RAÄ Nyköping 502:1) och en husgrund från historisk tid i form av en jordkällare (RAÄ Nyköping 501:1) (figur 3). I

utredningsområdets direkta närhet är det framförallt lämningar från historisk tid som dominerar; flera gårdstomter och torp (t.ex. RAÄ Nyköping 20:1-3, 330:1, 331:1, 491:1), ett gruvområde (RAÄ Nyköping 357:1), en uppgift om en kolerakyrkogård (RAÄ Nyköping 519:1) och vid inloppet till Nyköping på östra änden av halvön finns Örstignäs skans (RAÄ Nyköping 70:1), som uppfördes på 1600-talet. Den kända förhistorien i området representeras framförallt av spridda stensättningar, rösen och högar (t.ex. RAÄ Nyköping 22:1, 69:1, 71:1, 456:1, 509:1), samt ett par mindre gravfält (RAÄ Nyköping 61:1, 203:1).

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Den arkeologiska utredningen omfattade tre moment:

- Kart- och arkivstudier (etapp 1)
- Fältinventering (etapp 1)
- Upptagande av ett schakt i objekt 4 (etapp 2)

Den inledande **kart- och arkivstudien** bestod av en genomgång av Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS), Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA), Skogsstyrelsens register Skogens pärlor och Statens Historiska Museums samlingar. En översiktlig genomgång av husförhörlängderna i Riksarkivet (SVAR) genomfördes även för Holmstugan (objekt 1). Historiskt kartmaterial eftersöktes i Lantmäteriets digitala arkiv för historiska kartor. De kartakter som bedömdes som relevanta för utredningens syfte rektifierades mot dagens förhållanden

vilket möjliggjorde analyser i GIS-miljö tillsammans med lokala geografiska och topografiska förutsättningar, omgivande kulturmiljö samt sentida förändringar.

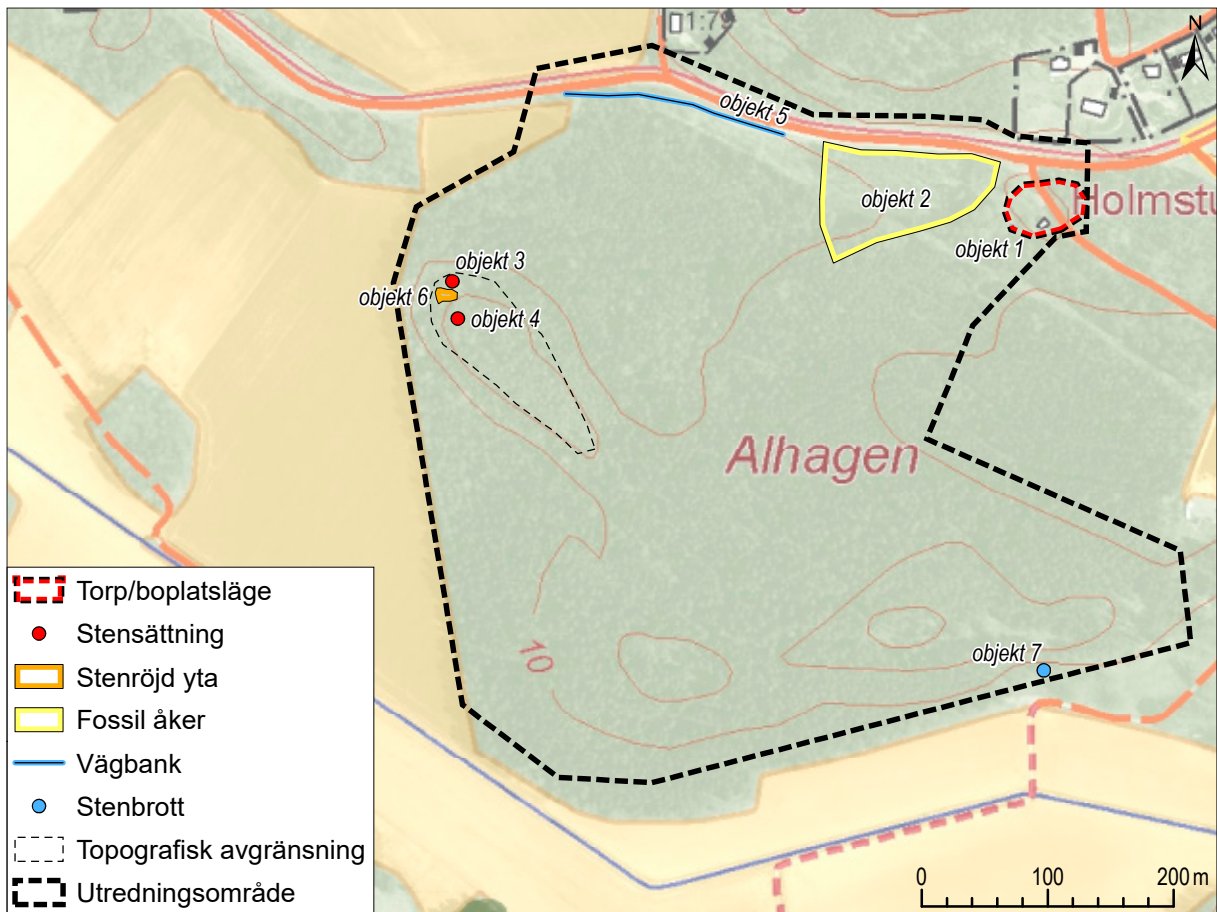
Hela utredningsområdet **inventerades** systematiskt av två arkeologer. Vid detta moment användes en handburen GPS innehållandes kartor över dagens mark- och gränsförhållanden samt högupplöst höjddata (Lidar). Det senare är användbart vid inventering av tät skog, så att direkt topografisk information för varje specifik plats är tillgänglig redan i fält trots begränsad rumslig översikt. En jordsond användes även för att bedöma markförhållanden och karaktär på övertorvade lämningar.

Ett 2,5x1,5m stort **schakt** togs upp för hand över en övertorvad stenansamling (objekt 4). Detta för att kunna bedöma huruvida det rörde sig om en stensättning eller naturlig stenförekomst.

Figur 3. Utredningsområdet och närliggande fornlämningar. Topografiska kartan utgör bakgrund. Skala 1:30 000.

Figur 4. Utredningen resulterade i sju objekt. Objekt 3, 4 och 6 kan avgränsas topografiskt till höjdpartiet de är belägna. Skala 1:6000.

RESULTAT

Utredningen identifierade sju objekt inom utredningsområdet (figur 4).

Objekt 1 utgörs av en lägenhetsbebyggelse och ett boplatsläge i form av torpet *Holmstugan* som idag används som ett fritidshus (figur 5), där även en ekonomibyggnad och jordkällaren RAÄ Nyköping 502:1 (vars status i FMIS kvarstår) ingår. Det topografiska läget för torpet bedöms även som lämpligt för en förhistorisk boplats. Holmstugan finns inte med på 1684 års ägoavmätning (LMM 04-nik-2) men omnämns i 1765 års husförhörslängder för S:t Nicolai församling (Riksarkivet). Då låg torpet under Flättna gård och vid den tidpunkten bodde här Jonas Lundberg och hans hustru Catrina Ersdotter med barn och inneboende. På Generalstabskartan från 1877 (RAK J243-56-1) är torpet markerat med ett GT (grenadjärort). Stugan används idag

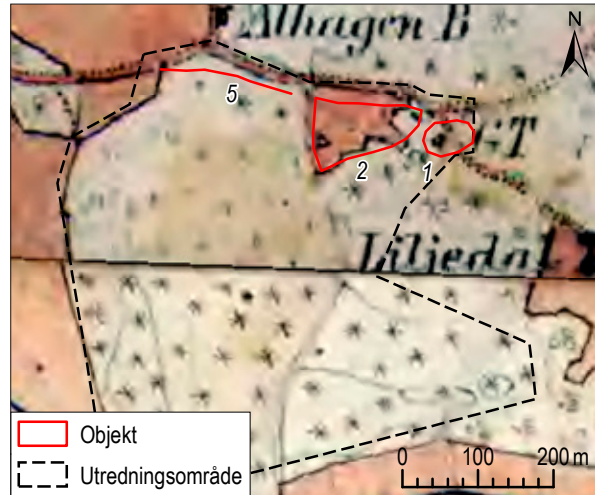
som fritidshus och är således i bruk. Då boplatsläget till stora delar sammanfaller med Holmstugan och dess trädgård var ytan vid utredningstillfället inte tillgänglig för sökschaktning. Om exploateringsplanerna berör objektet så faller det dock ur bruk och Holmstugan blir en fornlämning, där sökschaktning kan komma att bli aktuellt för fastställande av boplatslägets antikvariska status.

I anslutning till Holmstugan påträffades **objekt 2** i form av en fossil åker bestående av en plan yta avgränsad av diken, och kantad av enstaka röjningsrösen (se figur 5). Objektet var kraftigt skadat av avverkning och stubbrytning och följaktligen något svårkaraterat. Åkern finns markerad på 1897-1901 års Häradsekonomska karta över Nyköping (RAK J112-56-5) och har troligtvis brukats sedan etablerandet av Holmstugan (figur 6). Den fossila åkern är

Figur 5. Torpet Holmstugan (objekt 1) med tillhörande åkeryta (objekt 2) är belägna i utredningsområdets nordöstra hörn. Den senare nu delvis bevuxen av ung björkskog. Platsens topografiska läge bedöms även som lämplig för en förhistorisk boplatz. Foto från norr.

Figur 6. Holmstugan (objekt 1) med åkermark (objekt 2) på Häradssekonomiska kartan från 1897-1901. Objekt 5 utgjordes av en vägbank som går parallellt med nuvarande Strandstuguviksvägen, vilken inom utredningsområdet inte ändrat sträckning nämnvärt sedan förra sekelskiftet.

Figur 7. Objekt 3 (stensättning) var belägen på en utskjutande berghäll. I bakgrunden kan man ana den av tallar bevuxna stenröjda ytan (objekt 6), som sannolikt utgör platsen där man hämtat stenmaterial för anläggandet av graven. Foto från nordöst.

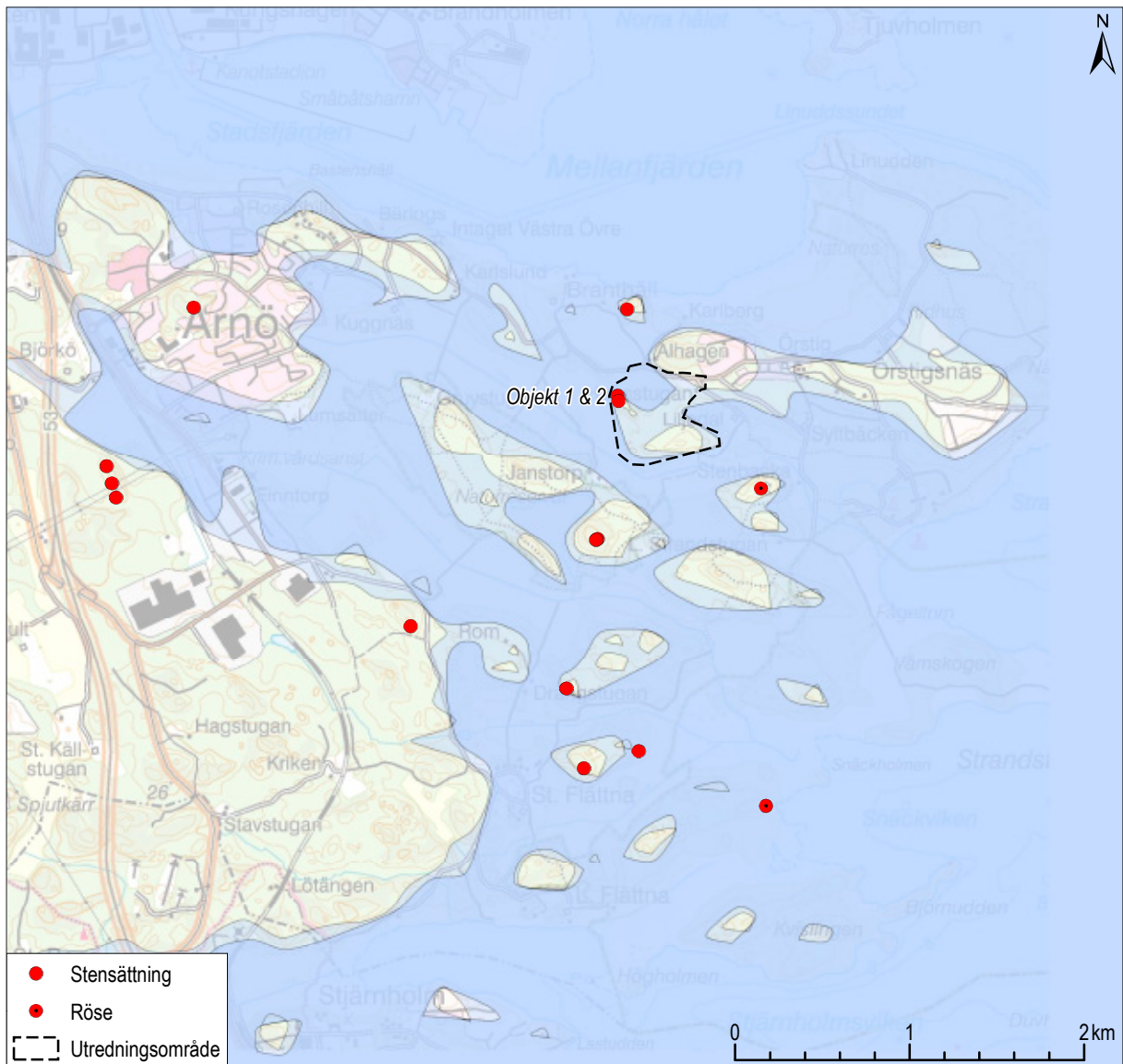
Figur 8. Objekt 4 (stensättning) efter avtorvning av dess norra del. Stenpackningen har en antydning till rektangulär form i plan. Lodfoto.

inte av ålderdomlig karaktär varför den bedöms som övrig kulturhistorisk lämning.

På ett av höjdpartierna i områdets västra del påträffades två stensättningar, **objekt 3** och **objekt 4**, samt en stenröjd yta, **objekt 6**. Ytan som föreföll stenröjd ligger i direkt anslutning till den större stensättningen (objekt 3) och har sannolikt uppkommit genom att man här har hämtat material vid anläggandet av graven (figur 7). Den mindre stensättningen (objekt 4) var kraftigt övermossad varför ett mindre schakt togs upp för hand över dess norra ände för att kun-

na bedöma karaktär (figur 8). Avtorvningen kunde fastställa objektets status som fornlämning och ingreppet utgör utredningens etapp 2. Objekt 3, 4 och 6 bedöms följaktligen som fornlämning. Vid en rekonstruktion av havsnivån till 1000 f.Kr. (ca 13 m ö.h.) så skulle stensättningarna legat i norra änden av en mindre ö, och femhundra år senare (ca 10 m ö.h.) skulle de ha legat på en udde i en mindre vik (figur 9).

Objekt 5 utgörs av en vägbank som går parallellt med nuvarande vägsträcka (Strandstuguviksvägen)

Figur 9. Med en hypotetisk datering av de påträffade stensättningarna till övergången bronsålder/äldre järnålder så låg de i ett skärgårdslandskap, där även tidigare kända gravar i närheten lokaliseras till de uppstickande höjderna. Strandnivåerna motsvarar 1000 resp. 500 f.Kr. Skala 1:40 000.

Figur 10. Objekt 7 utgjordes av ett sedan tidigare känt brott/täkt (RAÄ Nyköping 501:1) med skrotstenshöj i förgrunden.

(se figur 6). Objektet finns inte med på historiskt kartmaterial och är inte av ålderdomlig karaktär varför den sannolikt härrör från andra halvan av 1900-talet, och bedöms därmed som övrig kulturhistorisk lämning.

Det sedan tidigare kända stenbrottet RAÄ Nyköping 501:1 utgör **objekt 7** (figur 10). Dess status i FMIS kvarstår (övrig kulturhistorisk lämning), med tillägget i beskrivningen att ett borrhål återfinns på en av brottyterna.

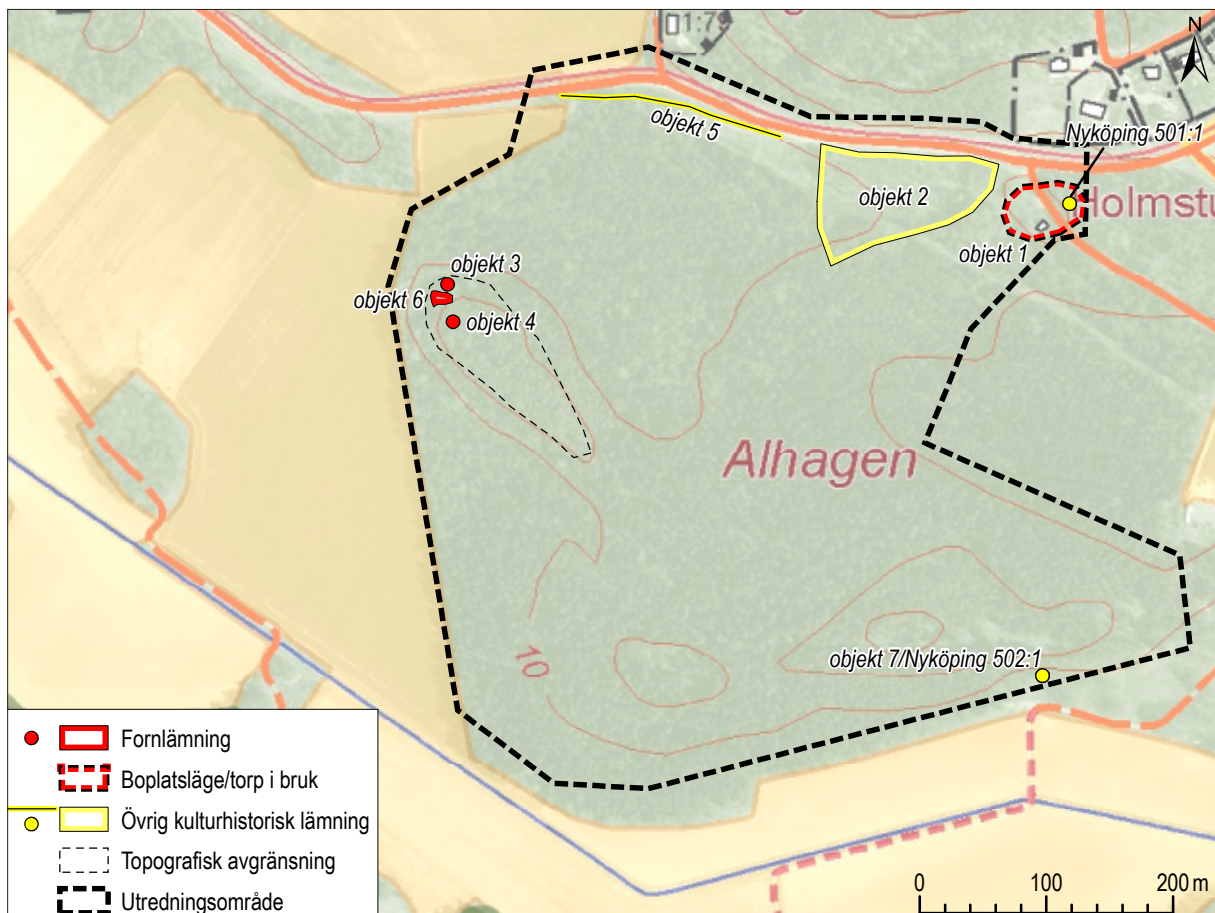
SLUTSATS

Inom utredningsområdet identifierades sju objekt där tre bedöms som fornlämning och tre som övrig kulturhistorisk lämning. Ett objekt är idag i bruk

men om exploateringsplanerna berör detta objekt så faller det ur bruk och blir en fornlämning (figur 11 och 12). Beslut om vidare åtgärd tas av länsstyrelsen.

Objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
1	Lägenhetsbebyggelse och boplatssläge	I bruk. Om objektet tas ur bruk blir det en fornlämning. Objektet innefattar RAÄ Nyköping 501:1 (Övrig kulturhistorisk lämning)
2	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
3	Stensättning	Fornlämning
4	Stensättning	Fornlämning
5	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
6	Stenröjd yta	Fornlämning
7	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning. Objektet utgörs av RAÄ Nyköping 502:1

Figur 11. Utredningens resultat; objekt med antikvarisk bedömning.

Figur 12. Utredningens resultat. Skala 1:6 000.

REFERENSER

Kartor

LMM 04-nik-2. Ägoavmätning av Flättna, 1684.

RAK J243-56-1. Generalstabskartan, 1877.

RAK J112-56-5. Häradsekonomiska kartan över Nyköping, 1897-1901.

RAK J112-56-10. Häradsekonomiska kartan över Oxelösund, 1897-1901.

RAK J133-9h2e60. Ekonomiska kartan över Brant-häll, 1958.

SGU. Jordartskartan.

LMM – Lantmäterimyndigheternas arkiv

RAK – Rikets allmänna kartarkiv

SGU – Sveriges geologiska undersökning

Arkiv

Riksarkivet. Nyköpings S:t Nicolai kyrkoarkiv, Husförhörlängder för S:t Nicolai församling, SE/ULA/11128/A I b/3 (1765-1778), s. 91v.
Länk till sidan i SVAR (Riksarkivet): https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/C0005754_00102

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	431-6163-2017
Lst beslutsdatum:	2017-11-10
Arkeologikonsults projektnr:	2017.3136
Uppdragsgivare:	Nyköpings kommun
Socken:	Nyköping
Kommun:	Nyköping
Län:	Södermanland
Fastighet:	Arnö 1:3
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2
Undersökningstid (fält):	30 november – 1 december 2017
Koordinatsystem:	Sweref 99TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare, rapportansvarig:	Anders Bornfalk Back
Fältinventering:	Anders Bornfalk Back, Samuel Björklund
Kvalitetssäkring:	Samuel Björklund
Planer:	Anders Bornfalk Back
Layout:	Samuel Björklund
Fynd:	Inga fynd påträffades

BILAGA 1. OBJEKTBESKRIVNING

Obj. nr/RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Terräng	Antikvarisk bedömning
1 (med RAÄ Nyköping 501:1)	Lägenhetsbebyggelse och boplatssåge	Lägenhetsbebyggelse och boplatssåge, 65x50 m (Ö-V), i bruk och bestående av ett bostadshus och en ekonomibyggnad, en övergiven jordkällare (Nyköping 501:1) och två sentida röjningsrösen. Torpet Holmstugan belagt från åtminstone 1765.	Mindre höjd bestående av sandiga isälvsavlagringar. Tomtmark och skogsmark, blandskog.	I bruk. Om objektet faller ur bruk blir det en fornlämning.
2	Fossil åkermark	Fossil åkermark, 140x60-95 m (Ö-V), bestående av en flack åkeryta omgiven av dike i V och S samt minst 3 röjningsrösen/stentippar med 0,05-0,7 m st stenar, delvis skarpkantade. Kan beläggas i kartmaterial från sekelskiftet 1800/1900 (Häradsekonomska kartan). Ej ålderdomlig karaktär. Objektet kraftigt skadat vid avverkning och stubbrytning.	Flack siltig mark. Skogsmark, delvis ung björkskog, delvis kalhygge.	Övrig kulturhistorisk lämning
3	Stensättning	Stensättning, oregelbunden, 9x6 m (NV-SÖ) och 0,4 m h. Fyllning av övermossade 0,3-0,6 m st stenar. Anläggningen har ursprungligen varit rund, stenar har rullat nedför sluttningen i NÖ.	Krön av mot NV utskjutande berghäll. Skogsmark, blandskog.	Fornlämning
4	Stensättning	Stensättning, oval/antydande till rektangulär form, 3,4x2,3m och 0,3 m h, svagt välvd, övermossad. Ett handgrävt schakt (501) upptogs i norra delen. Packning, tät, av sten mellan 0,2x0,15 till 0,55x0,4m, vanligast 0,4x0,4m. Bitvis mellan stenarna fyllning av sandig brungrå mylla samt grusig morän med inslag av sten, 0,1x0,1m stora, vissa skärviga. Bevuxen av björk i SÖ.	Flackt krön av NV-SÖ höjdrygg bestående av isälvsavlagringar. Skogsmark, blandskog.	Fornlämning
5	Färdväg	Vägbank, 175 m l, 3,5 m br och intill 0,4 m h. Fyllning av grus och småsten. Bryts av nutida väg i Ö och V.	Flack siltig mark. Skogsmark, kalhygge.	Övrig kulturhistorisk lämning
6	Stenröjd yta	Stenröjd yta, 17x10m (Ö-V) direkt S/SÖ om stensättning (objekt 3). Bevuxen av barrträd.	Svag västlig sluttning. Skogsmark, blandskog	Fornlämning
7/RAÄ Nyköping 501:1	Brott/täkt	Beskrivning från FMIS: stensättning, 20x6 m (Ö-V), 0,8-3,5 m h brottytor. Ca 7 m S om brottet är skrotstenshöj 7x2 m, 0,4-0,6 m h av 0,6-1,2 m st, huggna stenar. TILLÄGG: borrhål noterade i brottyta.	Beskrivning från FMIS: sydsluttning, bergbunden. Hagmark med övervägande ek och björk.	Övrig kulturhistorisk lämning

BILAGA 2. SCHAKTBESKRIVNING

Schaktnr	Storlek (m)	Djup (max) (m)	Beskrivning
501	2,5x1,5	0,15	Schaktet togs upp över norra del av objekt 4 för att bestämma karaktär. Torv och mylla, mellan 0,1-0,15m tjock. Undergrund av gråbrun grusig morän. Objektet bestämdes till enstensättning, se objektbeskrivning. Schaktet upptogs för hand.

Rapporter från Arkeologikonsult 2018:3136